

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt onregelmatig
Wordt aan de leden gratis toegezonden.

Nr. 32

(maart 1992)

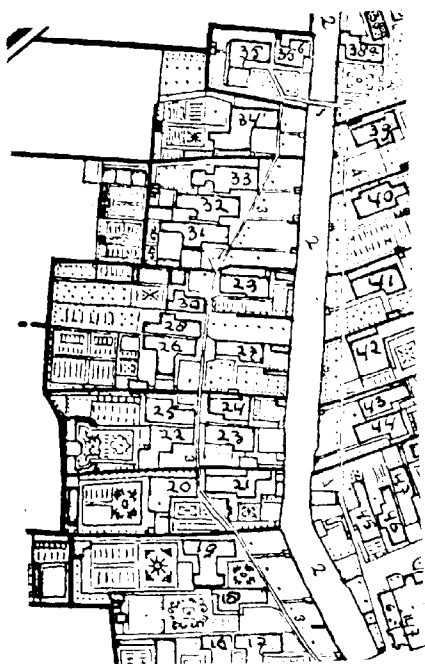
Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.
Copyright. Redactie-adres:
De Breeck 5, Broek in Waterland.

HET ROOMEINDE IN DE 17DE EN 18DE EEUW

Het is niet goed bekend hoe de bewoning aan het Roomeinde zich heeft ontwikkeld. Het vroegste bericht hier over komt uit een handvest uit 1343 van hertog Aelbrecht, waarin hij het recht van 'vogelrie, visscherie, sluijsen ende wint' erkende van de ingezetenen 'van de noordzijde tot Broeck'. Maar de gang van zaken in de volgende eeuw is duister.

De huizen

Wel weten we wat over de bebouwing in het begin van de 17de eeuw, de eeuw van een bloeiende zeevaart, waarin het merendeel van de Broekers een lucratief bestaan vond. En dat toonden ze ook door het bouwen van nieuwe woningen. Deze woonhuizen waren van het, voor die tijd geijkte type: drie- of eenbeukig met achter elkaar liggend voorhuis en middenhuis, en soms met een smaller aanbouwsel, het 'achterend'. In de loop van de eerste 30 jaar van de 17de eeuw werd er aan het 'Noort- of Rooment' vanaf de 'Kerker Brug' tot de 'Nieuwe Brug' - min of meer stootsgewijs - een 20-tal van deze huizen gebouwd 1) (zie de nummering der huizen op de plattegrond). Het eerste huis

*C. Schoon: 'Plattegrond van het dorp Broeck'.
1759. Detail.*

dat aan het Roomeinde verscheen is no. 18, met datum 27.4.1611. Het heeft gestaan op het perceel grond, waar op in 1883 de oude school werd gebouwd. Op 29.4.1613 volgden 3 naast elkaar gelegen huizen aan de noordzijde van het Roomeinde, t.w. de no.'s 32 (huidig huisnummer 37), 33 (41) en 34, dat stond op het perceel van de huidige begraafplaats. In 1620 werd ook aan het Dee gebouwd, n.l. op 1 april no. 27 (14) en 29 (22), alsmede ook op 1 april no.'s 25 (15) en 26 (17) er tegenover. Dan volgden op 10.1.1626 no. 20 (5) en op 16.1.1626 no. 21 (8) en 23 (10), alsmede op 26.10.1627 no.'s 28 (19) en 30 (15) en in het zelfde jaar 1627 no. 31 (29). Ten slotte werden in het jaar van taxatie 1632 nog genoteerd no.'s 16 (afgebroken), 17 (1), 19 (afgebroken), 22 (7 en 9) en 35 (45). De eigenaren van deze huizen, de datums van de eigendomswisseling en soms de huurders zijn redelijk bekend. Maar het is moeilijk om achter hun beroep te komen.

In de eerste helft van de 17de eeuw was de zeevaart voor Broek nog het belangrijkste middel van bestaan. De veehouderij had nog weinig om het lijf, maar de buitenlandse handel en de zee-assurantie beleefden toen een hoogtepunt, met name de handel op steden aan de Oostzee als Riga, Koningsbergen en St. Petersburg. De eerste eigenaren van de huizen aan het Roomeinde waren dus mogelijk zeeman, koopman, assuradeur of veehouder.

Het emplooi in de zeevaart nam echter in de loop van de tweede helft der 17de eeuw af. Na de twee zeeoorlogen met Engeland was er, vooral na het rampjaar 1672, vrijwel geen werkgelegenheid meer op zee. De Broekers waren dus gedwongen om een equivalent voor de zeevaart te zoeken en vonden die in de veeteelt. In het begin bescheiden van opzet (zeelui namen soms wat koeien op stal) breidde de veeteelt zich weldra snel uit en begonnen velen behoefte te krijgen aan een betere hooiopslag en stalling voor het vee. En daar vonden de Broekers een eigen oplossing voor. In plaats van het bouwen van stal en hooihuis achter het woonhuis bouwde men achter tegen het bestaande woonhuis een rechthoekige aanbouw, het 'vierkant', met 4 zware gebintstijlen die de kap dragen. Door deze stijlen wordt de plattegrond onderverdeeld in een vierkante ruimte voor het hooi en daar omheen twee of drie buitenstijlruimten voor het vee en voor berging. Dit had voor het merendeel plaats in de tweede helft van de 17de eeuw. 2)

Veel huizen in Broek zijn als boerderij in gebruik geweest; het Roomeinde was wel het dichtst bezaaid. De hausse van de veeteelt duurde tot ongeveer het begin van de 18de eeuw. Toen werd ook Broek getroffen door de catastrofale veepest van 1716. En, of dat nog niet genoeg was, volgde in de winter van 1717 de doorbraak van de Waterlandse zeedijk, waardoor half Waterland

onderliep met brak water. Dit was voor de Broeker veeteelt de genadeslag. Veel boeren redden het niet meer en de grondprijzen daalden, wat tot gevolg had dat veel land werd opgekocht door een klein aantal rijke ingezetenen. En veel boeren vervielen van landeigenaar tot huurder. Aangezien er geen behoefte meer was aan grote bedrijfsruimten werden de vierkanten als zodanig overbodig en kon er een andere bestemming aan worden gegeven. Dat was soms het verbouwen tot woonruimte 3) door de eigenaren zelf of na verkoop door anderen, hetgeen stijging der waarde van het huis tot gevolg kan hebben gehad. 4) Andere mogelijkheden waren verhuur voor bewoning of voor een andere bestemming. Van de totaal 21 huizen aan het Roomeinde zijn er thans nog 3 met een vierkant aanwezig; 8 andere hebben er hoogstwaarschijnlijk een gehad. 5)

Het voetpad

Het pad langs de huizen was oorspronkelijk van platgelopen grond, waar op later - om droge voeten te houden - houten delen werden gelegd. 6) De slagen weiland liepen tot aan het Dee, gescheiden door sloten. De eerste slootovergangen zullen wel posten zijn geweest, later werden het bruggetjes ('zijltjes'). In een keur uit 1651 werd voor het eerst voorgeschreven hoe die zijltjes gemaakt moeten worden. De eigenaren der huizen waren niet alleen verplicht de sloten (inclusief de houten schoeiingen) tussen hun erven te onderhouden en op breedte en diepte te houden, ook voor het onderhoud van de zijltjes (inclusief de landhoofden) waren de eigenaren van de belendende huizen verantwoordelijk. Op het Roomeinde betrof dit 7 stuks. 7)

In 1661 werd door de vroedschap besloten om 'langs het dorp' een straat te leggen 'van 5 voet breed van klinkers op zijn kant leijde de eijnden, soo op 't room als op 't noortent (...) en sullen de huijsen die haar eijgen gouw voor haar huijse hebbe de straat selfs moete legge (...) ende de huijse daar se voor legge sullen de straat onderhouden op haar costen'. Op 11 mei van het zelfde jaar werden 'seven gecommiteerde mannen geordineert waar de straat bequaemst soude legge ende is als volgt'. Een uitvoerige beschrijving geeft dan aan hoe het tracée moet lopen, te beginnen met het huis no. 34 (thans begraafplaats): 'Op Geertje Claas erf van de noordt hoek van 't huijs af thien voeten suijsd op te meten en daar van de muur af seven voet en een duijm de buijtenkant van de straat te leggen volgens het paaltje geslagen' enz. En zo gaat dat voort tot 'Van de oostelijkste hoek van Aaltje Claas (no. 17) zijl af 6½ voet lengte de straat te verbreedden na eijsch van de brug'. Op 13.7.1662 werden de schepenen door de vroedschap opgedragen te

'laten aftekene (met dwarse klinkers op sijn endt) hoeveel (...) straat een eijgelyk heeft te onderhouden'. Op dezelfde dag werd een maandelijks schouw hier op ingesteld. 8)

Overgangen

't Watertje het Ee, van welke de oude huijslieden (gelijk ook de hedendaagsche) een groot gebruik hadden, om met schuijten en personen van en aan hunne werven en wooningen te vaaren, en waar zulks manqueerden, heeft men dat gebrek door 't graaven van slooten als andersints vergoet'. C. Schoon 1759. 3)

Indien vee uit de wei naar een 'opscheping' in het Dee werd gebracht, moest uiteraard een woonerf worden gepasseerd. Iedere huiseigenaar was verplicht 'een bekwame overgang te leveren (maximaal 7 voet breed) en op zijn beurt de beesten onverhindert te laten passeren'. 1651. 9) Om de zoveel jaren werden de overgangen gekeurd (huis no. 24, 1651 'd'oude overgang 2 posten d'Ee te nauw'). In een aantal gevallen - waar men genoeg had van de vuile boel - werd via een contract de plicht van overgang verlenen over gebracht naar een ander perceel. Bij sommige percelen was aan het Dee een 'wijk' gegraven. een kleine inham voor het aanleggen van vaartuigen (b.v. tussen de percelen no's 17 en 18 en bij no. 32).

Het Roomeinde in 1742

In dit jaar werd in Broek voor het eerst een personele belasting ingesteld, 'gericht op de persoon in zijn uiterlijke staat en inkomen' (Personele Quotiesatie); dit in tegenstelling met de reeds lang bestaande verponding, een belasting die berekend werd naar de huurwaarde der bebouwde eigendommen. Door taxateurs werd een lijst opgesteld van de bewoners met o.a. vermelding van hun jaarlijks (door de taxateurs) geschat inkomen, waarbij men ingedeeld werd in een klasse. Als inkomensgrens was gesteld f 600 per jaar; beneden die grens werd men als 'niet taxabel' betiteld. Aangezien op die lijst veel gegevens te vinden zijn over de welstand van de bewoners, zoals het beroep, het eventueel aanwezige aantal dienstboden, en bijzonderheden als het bezit van een rijtuig, paarden, een pleziervaartuig of een buitenplaats, en ook de geschatte huishuur en het bedrag van de aanslag vermeld zijn, is dit jaar 1742 gekozen voor een 'dwarsdoorsnede'. 10)

Aan het Roomeinde stonden toen 21 huizen, waarvan er 4 onbewoond waren. Van

de 17 bewoonde huizen werden er 4 door een koopman en 1 door een assuradeur bewoond. Deze heren werden zowel qua inkomen als qua waarde van huis en erf het hoogst gewaardeerd. De rest der bewoners, een commissaris en de schout volgden slechts op grote afstand, terwijl een baas-metselaar, een baas-timmerman, een veehouder, 3 personen zonder beroep, en 4 waarvan geen beroep bekend was, als 'niet taxabel' werden betiteld. Met deze gegevens over de bewoners van toen, aangevuld met de namen van vroegere eigenaren (let op de verwantschappen) wordt hier onder getracht, aan de hand van Schoon's plattegrond (uit 1759) per huis een summier beeld te geven. Wanneer uit de vorm van het huis geconcludeerd mag worden dat er waarschijnlijk een vierkant aanwezig was, wordt dat vermeld.

Rondgang

Huis no. 17 - Roomeinde 1

Vanaf de 'Kerker Brug' komende staat aan het begin van het Roomeinde links een huis met dwarsarm. Het kwam in 1705 in het bezit van de familie Bertoen en wordt nu bewoond door Klaas Pietersz. Bertoen, schout van Broek in Waterland en bode van de vroedschap. Hij werd in 1741 eigenaar en bij die gelegenheid werd het huis 'opnieuw getimmerd'. In de personele belasting is hij aangeslagen voor een jaarinkomen tussen de f 700 en f 800.

Huis no. 16 - achter Roomeinde 1

Vlak achter no. 17 staat nog een huis aan de sloot, die bij de brug uitmond in het Dee. Het is de boerderij van veehouder Pieter Aartsz. Spek, eigenaar sinds 1714.

De boerderij, die al in 1731 als oud en zeer bouwvallig werd gekwalificeerd, wordt in 1777 afgebroken en het erf verenigd met dat van no. 17. In 1780 moet de sloot tot het Dee worden gedempt.

Huis no. 18 - Roomeinde 3

Dit huis met vierkant werd al genoemd in 1611. Het kwam in 1710 in handen van de familie Verlaan. De huidige eigenaar is Jacob Sijmonsz. Hals, schepen van Broek in Waterland, die het huis in 1741 erfde van zijn moeder Niesje Jans Verlaan. Huurders zijn Jan Sijmonsz. Noordenbos en zijn schoonzuster Maritje IJsbrands Voogt.

Het huis wordt in 1813 door de eigenaar Klaas Koker Czn. afgebroken en het erf bij dat van no. 19 gevoegd.

Huis no. 19 - Roomeinde 3

Het erf van dit grote T-vormige huis met uitgestrekte bloemen- en groentetuin werd in 1671 vergroot na afbraak van het achter liggende huis no. 19. In 1639 verkocht Jan Mars het pand aan Dirk Gerritsz. Mars, Dirk Pietersz. Pater en Nanning Pietersz. Kok. In 1656 was Cornelis Gerritsz. Mars eigenaar, die in 1685 het huis naliet aan zijn kleindochter Neeltje Cornelis Korver. Via haar man Muus Gerritsz. Mars, en hun dochters Trijntje en Annetje, erfden in 1741 Eegje en Neeltje Pater het huis, dat thans leeg staat. Aan de overzijde van het pad heeft het huis aan het Dee een waterstoep, evenals dit het geval is bij de no.'s 17 en 18.

Eegje Pater woont hier waarschijnlijk vanaf haar huwelijk in 1751 met Jacob Gerritsz. Mars tot haar dood in 1770; dan wordt Neeltje enig erfgenaam. Ook bij haar overlijden in 1778 is het huis onbewoond. 11). In 1813 voegt eigenaar Klaas Koker Czn. het erf van no. 18 bij dat van no. 19. Het huis wordt afgebroken tussen 1832 (kadastraal minuutplan) en 1883 (bouw school).

Huis no. 20 - Roomeinde 5

Vorbij het zijltje staat links het fraaie huis van Cornelis Pietersz. Pater. In 1670 kocht zijn schoonvader Cornelis Pietersz. Korver het pand, dat hij in 1690 verving door nieuwbouw, nadat hij drie jaar eerder de achter het huis staande boerderij had gekocht en doen afbreken. In 1730 kwam het huis in het bezit van Cornelis Pater via zijn in dat jaar overleden vrouw Annetje Muus Mars, kleindochter van Cornelis Korver. Hij verkocht zijn huis no. 5 (thans no.'s 22 en 24) aan De Erven - waar zijn dochter Neeltje was geboren - aan zijn broer Klaas en ging in no. 20 met zijn kinderen wonen. Cornelis Pater is koopman en dit jaar voor de 5de maal burgemeester van Broek in Waterland. Zijn geschat jaarlijks inkomen ligt tussen de f 21.000 en f 22.000 en hij is daarmee de hoogst aangeslagene in Broek. Hij is voogd over zijn dochters Eegje (20 jr) en Neeltje (11 jr) die ook al zijn aangeslagen, samen voor een inkomen van f 4.000 - f 4.500.

In 1762 erft Neeltje het huis, trouwt in 1766 met Cornelis Schoon en blijft er (ook later als weduwe) wonen tot haar dood in 1789. 11) Sijmon Jansz. Bakker, erfgenaam van Neeltje Pater, laat, na het vruchtgebruik van zijn weduwe, in 1799 het huis na aan zijn zuster Aagje en in 1815 aan zijn broer Harmen Jansz. Bakker. Het huis komt nog voor op het kadastrale minuutplan van 1832. Wanneer het werd afgebroken is niet bekend.

Huis no. 21 - Roomeinde 8

Aan de andere zijde van het straatje, aan het Dee, staat een onbewoond huis met vierkant en achterhuis. Het werd het eerst genoemd in '1626 d' 16 Januarij Claas Claasz. Bos verkogt aan Claas Cornelisz. Snijder een voorhuijs daar Bregje Jacobs uijt gestorve is'. In 1632 is het huis van Jacob Claasz. Mars; via Jacob Florisz. Vink (zeeman) werd het in 1671 eigendom van Cornelis Dirksz. Pater en in 1697 van Gerrit Cornelisz. Pater, die het huis tot 1741 als weduwnaar bewoonde en kinderloos overleed.

Neeltje Pater erft van hem in 1785 via haar nicht Geertje Klaas Pols o.a. dit huis onder vruchtgebruik. Bij haar dood in 1789 staat het huis ook (nog ?) leeg. 11) Sijmon Jansz. Bakker erft het huis van Neeltje Pater, dat na zijn dood in 1792 eigendom wordt van Cornelis Koker Czn. Via zijn weduwe Aaltje IJsbrands Voogt komt het huis in 1818 in handen van de erven van haar in 1814 overleden zoon Klaas Koker. Het huis komt voor op het kadastrale minuutplan van 1832; het jaar van afbraak is niet bekend. Het huidige stenen huis werd in 1938 aan de zuidzijde van het erf gebouwd.

Huis no. 22 - Roomeinde 7/9

Over de sloot links staat een hoog huis met dwarsarm. Oorspronkelijk is het een vroeg 17de eeuws woonhuis, waarvan de eenvoudige gevel in de 18de eeuw werd gewijzigd in de fraaie pronkgevel met dooddeur. Het huis werd in 1652 eigendom van Muus Gerritsz. Mars. Via zijn weduwe Neeltje Nannings Kok kwam het in 1711 in het bezit van de man van haar kleindochter Aaltje Klaas Mars, t.w. Klaas Albertsz. Timmerman, die 9 maal het ambt van burgemeester van Broek in Waterland bekleedde. Het huis is nu eigendom van zijn zoon Albert. Hij is een jonge (25 jr) welgestelde koopman, nog vrijgezel, die (voor Broek) een grote staat voert: een 'wagen' met 4 paarden, een 'trek-jagjen', een boeier, en 2 dienstboden. Sinds 1733 is hij in het bezit van een grote 'plaaziertuijn' aan De Erven. 12) Zo juist heeft hij in Broek een Groenlands pakhuis laten timmeren 13) en kocht hij een oude herberg in Monnickendam, die hij heeft laten afbreken om ter plaatse een deftig herenhuis te bouwen (Noordeinde 5) voor hem en zijn toekomstige bruid Maria Bent.

In 1746 verkoopt hij huis no. 22 voor f 4.000 aan IJsbrand Voogt.

Huis no. 23 - Roomeinde 10

Het huis met vierkant, rechts aan het Dee gelegen, kwam in 1626 in het

